

ДРАГО КЕКАНОВИЋ

ЛЕПОТА И УСУД ЗАВИЧАЈА

Разговор водила Соња Миловановић

Драго Кекановић, романсијер, приповедач, драмски писац и сценариста, рођен је 1947. у Братуљевцима код Славонске Пожеге у Хрватској. На Филозофском факултету у Загребу димпломирао је Југословенске језике и књижевност и Компаративну књижевност. Био је уредник у *Студентском листу*, часописима *Полећ*, *Пролог*, *Књижевна ревија* (Осијек) и у Српском културном друштву „Просвјета”. Радио је као уредник и драматург у Драмском програму Телевизије Загреб.

У књижевности се оглашава 1965. године књигом поезије *Свјетлости шума*, а потом се окреће прози, сценаристичком и драмском стваралаштву. Објавио је књиге прича: *Механика ноћи*, *сјиси*, *Вечера на веранди*, *Ледена шума и друге приче*, *Панонски дијтељи*, *двје приповијестии*, *На небу и друге приче* и романа: *Поштомак сјена*, *Ивањска ноћ*, *Рибља сјаза*, *Амерички сладолед*, *Вейрово срце*. Приче су му превођене на пољски, енглески, немачки, руски, шпански, мађарски и словеначки језик. Заступљен је у хрватским и српским антологијама приповедача, као и у изборима на немачком, руском и мађарском језику. У Кракову му је 1985. објављен избор приповедача *Заграда (Губа)*. Награђиван је за књижевно дело у Хрватској и Србији. Живи у Загребу.

Његов најновији роман, *Вейрово срце*, добио је пет значајних књижевних признања за најбољи роман објављен на српском језику у 2012. години: „Светозар Ћоровић”, „Златни сунцокрет”, „Борисав Станковић”, „Бранко Ћопић” и „Душан Васиљев”. То је повод да са писцем разговарамо о награђеном делу, али о делима која су му претходила.

Соња Миловановић: *Када писац добије његову награду за један роман, како се одређује њена вредност, она и према самом делу?*

Драго Кекановић: На такве ствари, као што су књижевне награде и јавна признања, одувек сам гледао са задртошћу потпуног фаталисте: може их бити, лијепо је да их има, али се може писати и без свега тога. Не само да се може, већ и мора, ако вам је тако суђено. Као што се, све док вам приче саме долазе, мора писати и под „геретом” награда. Ни сада, последице ове мале „лавине”, нећу промијенити мишљење, јер оно није кошуља да би се мало-мало мијењало. Вјерујем, такође, да за некога ко је толике године, у час већој, а онда опет у мањој мјери присутан на овој нашој тзв. „књижевној сцени”, другог одговора и нема. У мојој Славоњији, иначе, учили су нас да будемо захвални и за пуно мање ствари, и наравно да сам захвалан свима који су ми поклонили повјерење; помножено са четири заиста се ради о импресивној репрезентацији све врских зналаца и угледника.

Једна од основних тема Ваших досадашњих романа јесте отуђеност јунака из средине из које потичу. Разлози одласка или изгнанства су вишеструки: емоционални, политички, егзистенцијални... Откуда то да се таква тема већ деценијама уобичава у Вашој прози (а да то није и Ваше непосредно искуство)?

Чини ми се да нема озбиљног писца, оног, дакле, осамљеника и самотњака који држи до своје ријечи, а да није у неком статусу изгнанника. У односу према свом окружењу, како се то каже, а поготово у односу према разним политикама и идеологијама тог „окружења”, његовим комерцијалним трендовима, наруцбама и сличном, под чијим „кишобранима” ионако тежно живи и пише. А ма како звучало парадоксално, за писца је управо то, унутарње изгнанство и тај изазов да некако преживи, да се не лажемо, најизгледнија и најпогоднија позиција. Све су добре књиге – изнуђене. Исто вам је тако и са оним што сте назвали „непосредним искуством”. Што је оно, у ствари? Чиме се оно мјери? Кад ми је, на примјер, нечија туђа прича често пута била потицајнија од неког мог непосредног искуства. А о оном прочитаном, о ужитку у тексту, да не говоримо. Више ми, као писцу, значи нечија добро утођена реченица, од свих мојих или туђих траума.

Главна радња Вепровога срца одвија се репроективно, исповешћу Ранка Мусулина својим пријатељима, некадашњим сирасним ловцима, о његовом највећем ловачком подухваћу у

шуми Клицианици, на гори Пајук (Славонија), непосредно пред беџ од раића у Хрватској 90-их. Било му је потребно 20 година да говори о овом догађају. Какве сће везе хтели да успоставиће од лова на вејра до беџа од разарајуће стварности?

Оног часа када сам свог јунака довео у Беч (кога, успут речено, декадентно обожавам) и када сам га смјестио у интернет-кафе, јер волим такве амбијенте, знао сам да се, након толико година потраге, прича *Вејровоџ срца* сасвим заокружила. Тим прије што волим причу у причи, и волим када се она одвија ослобођена од прошлости у највећој мјери и будућности у максималном обиму, а још ослобођена и од непосредне садашњости, па је само своја, књижевни ентитет, и кад се одвија само по својим правилима и законитостима приповедања као стваралачког чина. Другим ријечима, волим када ме прича сама води, па се у тим срећним тренуцима чини да је само записујем, ништа више. Зато мислим да је дистанца увијек потребна књижевности, јер ће вас иначе било сурова стварност, било јаке емоције, сјећања и слично удаљити од приче и онога што сте наумили да исприповједате. Са дистанцом сте коначно сигурни да не говорите ни у чије друго име, осим у име (приче) књижевности као такве. А што се те, с Ваше стране одлично уочене везе лова и бијега од стварности тиче, одговор бих радије препустио читаоцу, иначе ће нам цијели разговор отићи на то једно питање.

Вејар је колико стваран толико и нестваран. Лов на њега је и сањани успех и неумијни промацај. Шта је била мотивација да посећите за овом темом (која се јавља и у другим Ваџим делима), и да роман жанровски одредите као ловачки?

У вјечно обнављаном судару старог и новог, у том сразу из чијих су крхотина исплетене најбоље приче, мој је вепар, у сваком случају, нешто пуно више од свога имена и појаве. Утолико је он заиста и стваран, носилац највиших (не само ловачких) вриједности, колико је опет и нестваран, јер се из стварности већ преселио у успомену, како је то и иначе задано у оваквим причама о пролазности, пропасти и смрти. Имамо с једне стране, дакле, њега, вепра, као представника бившег свијета, наше младости, ако баш хоћете, као нешто блиставо и снажно што је тај свијет уопће могао изњедрити, па не чуди што је он само друго име за чим трагамо. Мислим, наравно, на љубав и на све „оно о чему говоримо кад говоримо о љубави”. У томе је сва наша несрећа (ловачка коб), да нам више није дано да без фројдистичких

и сличних (Кafka, мени најдражи) интелектуалних фрустрација остваримо љепоту ужитка и досегнемо врхунце љепоте, а да при томе нисмо свјесни пролазности и губитка, неспособности да задржимо свој улов, јер је он само привид и варка, и јер њега заправо и нема, будући да смо унапријед осуђени на губитак.

Прича и приповедање важни су и као спољашњи оквир и као унутрашња логика романа. Формално, даћа је прича у причи, идејно – прича је најинтимнији део нас самих, она је завештање предака. Њено мјесто и време се мењају, али не и њена суштина (иако, рецимо, и неонска свејла инјернеј-кафеа у Бечу 2011, где се приповесити одвија, подсећају на вајру око круга где су се у давна времена у шуми окуљали људи да слушају приче).

Без тог спољашњег оквира и унутрашње логике приче, која је у сваком свом даху наравно у дубокој вези с њим, али се одвија у сопственој динамици и гради по својим правилима, овакви романи једноставно не могу. Не знам смијем ли се сада ослонити на своја давна (средњошколска) знања из архитектуре, грађевинарства и статике, па их онда пренијети на план градње приче, али сам сигуран да се о тако нечему ради, о равнотежи. У сваком случају, мени је тај опћи, свима, тобоже, познати вањски оквир био нужен као некакав тврди бедем, који ми не допушта да сумњам у његово постојање, и да тек онда, у његовим оквирима зачнем, централну приповијест о лову. Тада сам тек, форматирањем тог зида од прошлости позлаћене кривотворинама идеолошког и сваког другог сребра и злата и свакодневног јада, тада сам тек увео у приповијест своје ловце. И зато ми је требала дистанца, јер се овај лов у *Вејровом срцу*, што многи, видим, превиђају, не догађа у самом рату, већ у његовом предвечерју, у посљедњих мјесец и по дана трајања оне државе која се тада још називала Југославија, или тако некако. О *Вејровом срцу* се, за наше културне (не)прилике заиста пуно писало, и могу само бити захвалан свима, па и онима који су ми својим писањем давали до знања како би они најрадије да се све препусти забораву, и таквима сам, кажем, захвалан, али се сваки пут нелагодно изненадим када се та чињеница о свима нам тада јединој држави превиди, као да је није ни било, и као да њезина агонија није узрок свих јада и несрећа које су ускоро услједиле.

У крујном кадру Ваших романа је унутрашњи свеји јунака. Осећај промащеног животоа пре се доживљава као њихова хамариција, док су друштвено-политичке околности даће у

наговештају или су предочене као позадина појединачних драма. Међутим, у новијим делима непосредна друштвена стварност постоје констативни део приче и у одређивању судбине јунака.

Ствари су, те релације, између тих уклетих друштвено-политичких околности и позадине појединачних драма, те су ствари, које сте добро уочили, заиста тако биле посложене у оном времену у којем су настајали ти моји наслови. Може сада било ко рећи што год хоће, али била су то, за једног приповједача, ружна и гадна времена, у којима је за хероја проглашаван онај који се у њима боље снашао, или имао чвршће (политичко) залеђе. Јесмо, данас нећу рећи ништа ново ако кажем да смо у протеклим деценијама живјели у невјеројатно перфидним идеолошко-политичким околностима, можда је другдје то изгледало другачије, али је за нас Србе у Хрватској то било тако. С малом дигресијом да нам је било најтеже када су они тобожњи „наши” били на власти у Влади или Сабору, свеједно. Та је „перфидност”, не знам у овом часу боље ријечи, очигледно превазилазила сва наша спознања, јер неки од нас никада нису хтјели да науче мандарински као наш службени језик, а он је био и језик ондашње савремене књижевности (филма, драме итд.), и само су одабрани и заштићени писци имали право на одступање од његових канона, а ја никада нисам спадао у такве.

Питање Мусулинове моралне одговорности и кривице предсказује се и кроз његове снове и кошмаре – они сежу до дејинства када му браћо, пред његовим очима, умало није био сапрвен од најезде коња. Колико се преиспитивање да ли је могао нешто у том тренутку да уради преноси са личног и на историјски, односно политички план?

У многоме. И ја се томе питању стално враћам, а не морам се ни враћати, јер од њега побјећи не могу. А што се мог јунака тиче, управо је то *преиспитивање* и та потреба да увијек самом себи најприје објасни себе, па да онда тек проговори о историји и другима, његова суштинска одлика. Овдје се управо о томе ради, да све околности говоре против вас као протагонисте, а да ви имате тај сан и да је у томе сну лов слика раја и позива да будете племенитији и бољи него што јесте у стварном приземљу стварности. Не тежите ви томе сну, он (сан) вама влада, он вас одређује, а при томе вам све говори да су звијери које ловите племенитије од вас, и да би свијет требао бити другачији, пуно племенитији и бољи

него онај свијет из којег сте ви дошли, јер је овдје лов само наше огледало, заборављено још у прахисторији, у којем се, међутим, огледају сви наши, у односу на тај праискон, издајнички поступци и сва биједи наших тобоже цивилизацијских досега. Шта смо ми то досегли? Овдје, у роману, све је то само дигнуто на једну (у математичком жаргону речено) вишу потенцију. Јер, роман је и математика, између осталог. А можда је појавише – математика.

Психолошка особеност Ранка Мусулина је и у њојме цијло, још од дејиништва, осећа страх и нелагоду да усјосијави блискост са људима, узмиче од сусрећа са њима и уласка у њихове куће. Такође, његова је карактерна црта да „увек осјтаје по сирани” и да, водећи се „прејијосијавкама, заблудама, и домишљајима”, „види чињенице тек када оне прођу”. Колико је он метонимија за све људе које је задесила судбина на бившим јужословенским просторима, или, конкретније, у Хрватској? За цијло је било важно да га представити ошћеним у односу на свети а скученим у себи самом?

Тачније ми рецензије од Вашег питања не треба, хвала Вам на њему. Не треба ми боље потврде да се у Ранков лик уписало нешто што ме, као приповједача, годинама прогања. Вашему немам што додати.

Ошуда и амбивалентан осећај Ранка Мусулина?

Управо се о томе ради. То је она перверзна егзистенцијалистичка позиција која те пропитује можеш ли бити конституиран, и осјећаш ли, и можеш ли докраја припадати нечему што ти припада рођењем, ономе у чему си рођен, па си и одрастао у томе, или си ти барем вјеровао у такву илузију, да си негдје рођен, и да си у нечему одрастао, и да томе нечему припадаш, а да онда, не оптужујући ништа и никога осим самог себе и властитог усуда, да се разумијемо, одједном посумњаш да је све то истина, и да се одједном укаже сасвим другачија, скоро обрнута слика сопствене постојаности као обична умишљотина, као некаква (само) твоја приватна заблуда и провидна опсјена, и да су се ствари, у међувремену, док си ти вјеровао у своје опсјене, сасвим другачије посложиле, и да у том новоствореном свијету за тебе више нема правог, истог мјеста. Не знам за друге, али мени се то догодило.

Начелно би се могло рећи да свети Ваших романа почива на неомирљивостима – традиција/модерно, оца/син, му-

цкарац/жена, појединац/друштво. Један од најупечатљивијих контраста јесте човека унутрашња сушаноси насрам слободe сирове, ничим омеђене природе. То је у Вепровом срцу приповедачки дочарано у смени јаких натуралистичких и експресионистичких сцена. У свету какав представљаје, као да једино природа има дејство катарзе?

Дођавола, што би рекли моји омиљени стрип јунаци, сад се опет доводим у позицију да говорим као неки мизогени старац или задрти присталица „зелених”, али не могу побјећи од сопственог одговора, а он гласи: Да, само природа, да, помаже. А наша је глупост толико неизмјерна, да се сваког прољећа зачудим кад видим она није од нас већ одустала. Само ће нас она спасити, или докинути, јер је само човек заборавио свој пут који води до спасења. Знам да ово звучи и крајње патетично, и разочаравајуће дефетистички, али ја сам вам од оне поратне дјеце која су брзо схватила да човек уопће не звучи гордо, хвала и „вуненим” и „смутним” временима на раном отржењењу. Друга је сад ствар што је за мене као приповједача поразна чињеница да сам кроз мало запажену славонску трилогију о Богдашићима (*Пошмак сјена, Ивањска ноћ и Рибља сјаза*), кроз добра два десетљећа упорно наговјештавао (и себи и другима) оно што ће се тек догодити свима нама у стварном животу, и што нам се, нажалост, и догађало, иако поуздано знам да сам без икаквих пророчких моћи, и само сам писао своје приче: да, слиједите само наслове: идеолошки се комунистички монолит брзо распао, да, потомци револуционара неће наћи спасење у рокенролу и дрогама, и да: никада се више нећемо моћи вратити у завичај, јер смо га већ изгубили прије стварне девастације. А нама су остала и даље питања на које не знамо одговоре. Нама, кажем, који смо изгубили моћ да још једном повјерујемо у илузије. Отуда и споменути натурализам: јер се губитак и не може другачије исказати него кроз оштро супротстављање природе и човека, нечега што је складније и љепше од нас. Јер треба коначно признати да, овакви какви смо постали, нисмо ни тако лијепи ни тако добри као она. И да смо кукавице понекад, и храбри обично када за тако нешто нема потребе, а и то само понекад.

Осим пантеизма као једине хармоније, најлепши и највреднији идеали се руше: пријатељство, љубав, породица. Ипак, и поред илузије нејреалности – рушења сјахних и условавања нових одређења и домацаја (хити живојни стил, миторциклизам као еџибиција, рок ен рол музика, или лов), јунаци не могу да

побегну од предачког, мишког наслеђа, као нечег обавезујућег, заумног, дејтерминисаног – од свог завичајног кода. Како у данашњем времену (пранзиције и глобализације) видише местио модерног литерарног јунака?

Посветимо се, да, завичају, остатак питања препустимо филозофима и осталима, мада је питање завичаја увијек и филозофско питање. Али нећу сад ни о *дому* ни о *бијку*, покушаћу свој одговор формулисати у духу романа о којем цијело вријеме, заправо, разговарамо. Ако неко, дакле, увијек има планину и шуму у њој, сличну овој мојој (Клишаници – С. М.), и ако је тај неко само једном зашао међу стољетне храстове, крочио у некакву тешко описиву измаглицу, ако је укорачио у шум лишћа стољетних крошања, и суочио се с необјашњивим ломом светлости, онда је тај неко морао не разумом и памећу, него кожом и сузама, па и костима (и њима) осјетити дашак некакве прекрасне, неописиво благе језе, као да су га дотакла крила анђела. Ако не истовремено, онда одмах убрзо тај неко никада неће заборавити колико је био престрављен угодом и љепотом у томе часу; јер љепота нас увијек плаши. Друга је сад ствар што ми ту љепоту заборављамо чим искорачимо из шуме, из њене ауре, а морамо је потиснути и заборавити како би уопће преживјели у стварном свијету, у ком смо опет само обични људи. Управо на тој чињеници оцртавао сам трагичну дијагоналу судбина мојих ликова, јер на тој немогућности да пренесу благо из тамног вилајета у овај ружни свијет назирем сву њихову ускраћеност да потпуно живе и у свом тзв. обичном животу, на начин на који их је шума освојила и опојила. И то вам је све што вам сада могу рећи о мом завичају. *Тешко оном који куће нема*, давно је рекао Рилке, сјећате се. Али, бога ми, нимало није лакше ни онеме који је своју кућу заувјек изгубио.

У поетичком смислу, у Вашем досадашњем опису издваја се, поред сеоба, моћив сенки (што у први мах призива, пре свих, Црњанског). Унутрашња сјања ликова не могу се доживети независно од њих спољашњих мена, као размеђе између овог и неког другог света. Колико Вам је овај моћив приповедачки и сазнајно важан?

Важан ми је, и те како. Када то кажем овако спремно и без икаквог увијања, може изгледати да сам до тога дошао дуго-трајним промишљањем, а ради се заправо о нечему сасвим неопипљивом, интуитивном, изванразумском. У свему томе кумују и још некакве ствари које су изван разума. Тако, рецимо, заслуге

за наслов мог првог романа *Поштомак сјена* има мој покојни вјенчани кум, сјајни филмски критичар Владимир Роксандић. Он је био тај који је мог млађахног јунака Невена Богдашића који, у оквиру саге о једној славонској обитељи, трага за истином о очевој смрти, окрстио *поштомком* сјена, а ја се сада више и не сјећам који сам наслов послао издавачу. *A a propos* Црњанског, никада себи нећу опростити што нисам послушао кумов савјет да отпутујемо у Београд, о свом трошку, јер загребачки *Синудениски листи* није имао новаца за наш пут, и направимо разговор, што разговор, ексклузивни и велики интервју с бардом, с питањима које му је он, Црњански, већ одобрио потврдним одговором. Можете само замислити каква су била та наша *цездесетосмацка* надобуна *синудениска* питања: прекривала су сва подручја и теме: од Београда до Лондона, од Андрића до Крлеже; а зашто куму нисам дао подршку у томе настојању ни данас не знам, а кајање наравно не помаже. А што се, пак, самих сјенки тиче, нису оне само елемент ловачког искуства, и нису оне само игра свјетлости и таме, што је само друго име за живот и смрт, оне нам понекада заклањају и прекривају и оно што не желимо видјети и спознати. А баш таква позиција, причали смо већ о томе, моје јунаке спасава и помаже им да се врате у стварност, у свјетлост. Очигледно је да сам као писац дијелио њихову наду.

А ловца увек праћи пас. Пас се појављује и на крају књиџе, као симбол сеоба?

Не треба се позивати на садашњу (више-мање – лицемјерну) бјелосвјетску бригу о угрожености животиња, јер су животиње у животу дјечака који је одрастао на селу увијек имале достојан статус. Више него пријатељски. Мишљења сам, а тешко да ме у томе неко може разувјерити, да без њих, животиња, никада не би могли побјећи од надирућуег зла, и да смо се само уз њихову помоћ успјели преселити и спасити; јер нам прошлост нимало није била склона, и никада се не би домогли садашњости без њих, волова, коња, крава, оваца, паса... А што се пак паса тиче, нисам мислио само на лов, и на њихову везу са прошлим, подземним свијетом, на сеобу душа, и на наше сеобе, као такве, већ и на чињеницу да никада нећемо, ма каквом се филозофијом задојили, допријети до посљедњег питања овог свијета уколико у њега не укључимо и њега, свога пса.

Реалистички постојањак приповедања, као доминантан, увек је испресецањ или испреглећан фантасичним, симболичким,

фанџазмаџоричним деџаљима, као наџовешџајима, слуџњама или џаралелним свеџом, истином или умџџајем). Гроџескностџ оваквих џредсказања (на џримеџ, меџаморфоза јунака у јелена, сладуњава џена америчкоџ сладоледа, лик Незнанке, живоџ косџура у џеџини, фанџомска џрирода веџра) као да има двосџруку функцију за јунаке, али и живоџ уоџџџе: џонижење и иронију?

Накнадно, сада, тешко је то и мени самом објаснити. Зашто, рецимо, *Ивањска ноћ*, објављена у тада чувеном БИГЗ-у, с крајње неприлагођеним јунаком, који се преобразио у јелена из својих завичајних шума, и који наговјештава све ово што ће се нама свима касније догодити, данима и ноћима лута Загребом осамдесетих година, није наишла на пожељнији одазив и критике и читалаца. У потрази за разлозима брзо сам, на срећу, одустао. Сва је срећа, понављам, да сам одустао од потраге за питањима на које немам одговора, и да сам наставио тамо гдје сам стао, не обазирући се на рецепцију, добре или лоше критике.

Прозни риџам врло је важан елеменатџ у дочаравању јунакових сџања и осећања. Градиџе џа од дуџих реченица, које џонекад досежу и више сџрана, до џихове џарцелације и елиџичности. Како џрилагођавате сџил форми џриче и унуџраџњем свеџу ликова?

На то вам питање нема одговора. Чак и да зна, сваки би вам писац овдје рекао да не зна одговор на њега. Ако ћемо поштено, и не зна, или не треба да зна. То вам некако долази само по себи, једноставно се наметне као рјешење, па је на вама само да га прихватите или одбаците. Није ли баш велики мајстор приче Чехов рекао да је тајна добре приче у ономе што сте избрисали, а не записали?

Предсџавили смо овом џриликом Ваџе романескно сџваралашџво. Меџуџим, акџивно џишеџе и џриче, а оџробали сџе се и у осџалим књижевним формама (драма, џелевизијски и филмски сценарији, есејистџика, новинарџтво...). По чему џисање романа издвајате од осџалих књижевних родова и жанрова?

Данас, послџје свега, а при томе мислим на све врсте, родове и жанрове у којима сам се искушавао, сигуран сам да све то није вриједило толиког труда, али је с друге стране требало прехранити обитељ, па ни за чим не жалим. Знам да бих данас пуно

тога другачије написао, али се увијек сјетим и оне славонске: Да не вриједи жалити, јер је прошла баба с колачима. Само ме добре драме још увијек држе у гледалишту, а њих ми је све мање, филм ме, међутим, и даље опчињава, али никад у себи нисам пронашао снагу да му се посветим без остатка, тако да су ми, ево, преостале на крају само приче и роман.

Имаће ли неки сјисаићељски мојо? Шћа је оно шћо Вам, као йисцу, не да мира, односно шћо у Вама буди креаћивносћ?

Не прогања ме некаква посебна мисао водиља, али ме прате приче које нисам стигао уобличити у прихватљиву форму, па кад још њима додамо све оне које надолазе у наплавинама свакодневице, онда бих се, ипак, могао определијелити за нешто што може звучати као мото: причи никад краја.